

'Arme kleinen' wettelijk beschermd

Kinderwet van Van Houten

'...soms reeds [worden] kinderen van vijf jaar naar de lijnbaan gebracht', constateerde de 'Staatscommissie voor den kinderarbeid', die tussen 1863 en 1869 de toestand van 'zeer jonge werkkrachten' in fabrieken en werkplaatsen onderzocht. 'Zelfs als ze ziek zijn van ontbering; want zonder de hulp van het kind, dat het wiel draait en behulpzaam is bij het ophaspelen kan de arbeider niets beginnen.' Al in 1855 constateerde de onderwijzer G.B. Lalleman in een spraakmakend artikel dat kinderen van soms niet ouder dan 4,5 of 5 jaar op diezelfde lijnbanen als draaiers moesten optreden. 's Winters werkten zij van 's ochtends 5 uur tot 's avonds 7 uur, 's zomers zelfs van 5 tot 8, dus 15 uur. 'De arme kleinen moeten dan ook des morgens half slapende naar de werkplaatsen worden gedragen, waar ze, zittend in een vochtige en koude omgeving, hun werk moeten verrichten.'

De 'Wet houdende maatregelen tot het tegengaan van overmatigen arbeid en verwaarlozing van kinderen', beter bekend als de 'Kinderwet van Van Houten' uit 1874, was de eerste wet in Nederland die een einde moest maken aan kinderarbeid. De wet kwam tot stand op initiatief van de liberale politicus Samuel van Houten en verbood kinderen tot 12 jaar in fabrieken te werken. Het verbod was overigens 'niet toepasselijk op huiselijke en persoonlijke diensten en op veldarbeid' – sectoren waarin veel kinderen werkzaam waren.

Sociale overwegingen waren niet de enige drijfveer om de Kinderwet in te voeren. De nadelige gevolgen van kinderarbeid leidden ook tot toenemende ongerustheid onder de burgerij. Schoolverzuim werd in de tweede helft van de negentiende eeuw als een groeiend probleem ervaren, omdat er een sterk groeiende behoefte ontstond aan goed opgeleide arbeidskrachten voor de industrie. Wanneer jongeren al jong moesten werken en niet naar school gingen, zouden geschoolde arbeiders ook in de toekomst schaars blijven.

Tot aan de invoering van de Kinderwet was kinderarbeid in Nederland heel gebruikelijk. Het was onder anderen de schrijver Jacob Jan Cremer die juist fel ageerde tegen kinderarbeid. Een inspecteur nam de schrijver begin jaren zestig van de 19de eeuw mee naar een Leidse textiel fabriek. Cremer werd geraakt door wat hij daar zag. Binnen zes weken schreef hij *Fabriekskinderen. Een bede, doch niet om geld*, en in maart 1863 droeg hij het verhaal voor in *Diligentia* in Den Haag. Hij beschreef de schrijnende werkomstandigheden en sloot af met een oproep aan koning Willem III om in te grijpen. 'Doorluchtige Vorst! Edele en Grootmagtige wetgevers in den Staat! Ziet: aan uwe en mijne kleederen, waaraan de handjes dier kleinen werkten, kleven

droppelen bloeds; ja de droppelen bloeds der arme in Nederland vermoorde fabriekskinderen.' Het verhaal dat Cremer presenteerde tijdens voordrachten in het hele land, maakte grote indruk op zijn toehoorders, maar de politiek reageerde te traag naar zijn zin. In 1870 schreef hij in dagblad *Het Vaderland* 'Een woord aan zijne landgenooten', met daarin de oproep om de regering met petitie te bestoken. Toen uit de respons bleek hoeveel steun hij had, publiceerde hij vervolgens een 'Openbare Brief aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken', eveneens in *Het Vaderland*. Hij maakte daarmee de politieke geesten rijp. In 1874 kwam uiteindelijk de Kinderwet tot stand.

De naleving daarvan was echter gebrekkig omdat het aan goede controle ontbrak. Misstanden, nog steeds in ruime mate aanwezig, leidden in het decennium na de invoering tot nieuw debat in de Tweede Kamer. De uitkomsten van de parlementaire enquête over arbeidsomstandigheden uit 1887 veroorzaakten dan ook een schok. In 1889 aanvaardde de Tweede Kamer de Arbeidswet, die regels stelde aan vrouwen- en kinderarbeid in fabrieken. De maximale arbeidsduur werd beperkt tot elf uur per dag. Landbouw en huisindustrie, sectoren met veel jonge en vrouwelijke arbeidskrachten, waren echter uitgesloten van de wettelijke regeling.

Voor het toezicht op de Arbeidswet werd in 1890 de Arbeidsinspectie ingesteld. Inspecteurs stelden vast dat de wet in de grotere fabrieken en werkplaatsen redelijk werd nageleefd. Maar vooral kleinere ondernemingen bleken zich op grote schaal aan de wettelijke bepalingen te onttrekken. Zij gingen door met het inzetten van jonge kinderen in fabrieken. In 1901 kwam daar een einde aan door de invoering van de leerplichtwet. Die verplichtte kinderen van 6 tot 12 jaar onderwijs te volgen.

Liberaal politicus Samuel van Houten (1837-1930), op negentigjarige leeftijd.

Jongeren in Heerlen belast met het laden en lossen van steenkoolbriketten.